

Història de la Ràdio a Catalunya, abans i després del franquisme

RÀDIO PICA :: 23/07/2013

Per entendre perquè actualment no hem avançat

Durant els anys centrals del segle XX, i superant la premsa com a mitjà de difusió de masses, la ràdio constituí l'eina més potent de divulgació. Nascuda durant la dictadura de Primo de Rivera, les primeres emissions catalanes es fan en castellà i s'evita la informació. Durant la Segona República, esdevé el mitjà d'informació més popular i immediat, i una eina estratègica de recuperació cultural i lingüística.

La teoria de la "telefonía sense fils" ja havia estat explicada a Terrassa el 12 de març de 1917 pel professor Ricardo Caro de l'Escola d'enginyers local. Uns anys més tard, a Barcelona, la publicació de la revista Radiosola l'any 1923 esdevingué el pas previ a les primeres demostracions d'emissió i recepció de ràdio des de Montjuïc. A continuació es va crear l'Associació Nacional de Radiodifusió (ANR), de la qual prengueren part Eduard Rifà, Josep Maria Guillén García, Royston Saint Noble i Francisco Villaverde Zubeldía. L'any següent, 1924, presenten una sol·licitud a la Dirección General de Telégrafos per obtenir una llicència d'emissió, alhora que gestionen a Bèlgica la compra d'un aparell emissor, el primer d'Espanya, de la companyia nord-americana Teléfonos Bell. Obtinguda la llicència, el 14 de novembre s'inaugura oficialment Ràdio Barcelona EAJ 1, propietat de l'ANR, amb un discurs de l'alcalde Darius Romeu i Freixa, baró de Viver.

Poc després, Rufino de Orbe, president de la Compañía Ibérica de Telecomunicación obtenia la llicència corresponent a Ràdio Catalana i el 1925, naixia Ràdio Reus.

L'intent de monopolitzar les ones

L'ANR funcionava a partir de les cotitzacions de 5 pessetes que els radiooients aportaven voluntàriament, però aquests socis protectors no arribaven ni a l'1% dels oients reals. Durant l'any 1925 se superaren els 2.500 socis i mitja dotzena de patrocinadors, que no arribaven a sufragar l'emissió de concerts, principal activitat radiofònica de Ràdio Barcelona llavors.

Per acabar amb els problemes financers, l'ANR i Ràdio Barcelona queden vinculades a Unión Radio Madrid (futura SER), en una operació que té darrere la voluntat de monopolitzar les ones de l'Estat i fer-les més controlables. L'any 1929 Unión Radio, amb ajuda de la policia (que escorcolla, persegueix i calumnia els membres de la junta de l'ANR), aconsegueix la propietat definitiva de Ràdio Barcelona, però no de l'Associació, que ja comptava amb 11.000 socis. Dins d'aquest procés Ràdio Catalana també fou absorbida per Unión Radio.

Sense emissora, l'ANR segueix fent multitud d'activitats culturals i de divulgació tècnica de la radiodifusió fins que a finals de 1929 la Junta Técnica e Inspector de Radiocomunicación atorga a l'ANR una nova llicència d'emissions en ona mitjana, que l'abril de 1930 empararà Ràdio Associació de Catalunya (EAJ 15), la qual, segons el desig del president de l'ANR Joan Sabat i Valverde, havia de ser una emissora de caràcter cultural, catalanista i sense publicitat. Tanmateix, la concessió no era definitiva, les emissions estaven sotmeses a censura, i tenien prioritat les emissions des de Madrid.

Expansió de la ràdio durant la República

Un dels pocs decrets que va signar Francesc Macià com a president de l'efímera República Catalana, fou el que feia desaparèixer la censura i permetia la plena llibertat d'emissions, tant per a les activitats radiofòniques com per a les televisives, que ja es preveïen en vista dels avenços tecnològics d'aquest àmbit. Poc després es creava la Cooperativa Nacional de Radiooients, que promovia l'ús del català a la ràdio i el dret d'emissió sense dependre de les normes i reglaments de Madrid.

Durant la Segona República la ràdio esdevingué un mitjà massiu d'informació i una important eina política utilitzada en la recuperació cultural i lingüística. L'any 1933 l'Associació Nacional de Radiodifusió canvia el nom pel de Ràdio Associació de Catalunya (RAC) que funcionava en règim de societat cooperativa. El mateix any, acollint-se al decret de desembre de 1932, es creen Ràdio Girona, Ràdio Tarragona, Ràdio Vilanova, Ràdio Sabadell, Ràdio Terrassa, Ràdio Badalona, Ràdio Manresa i l'any següent Ràdio Lleida. Poc després la RAC editava el diari de tarda L'Instant.

La Generalitat ordenà l'espai radioelèctric de les més de cent trenta emissores d'ona curta i mitjana amb un comissariat, després reconvertit en Direcció General de Radiodifusió, que depengué primer del Departament de Cultura i després de Presidència.

La ràdio, eina de cultura i arma de guerra

Les circumstàncies revolucionàries de la guerra a Catalunya van fer proliferar molt les emissions propiciades pels diferents partits i sindicats. El govern català se servia, sobre tot, de Ràdio Associació i Ràdio Barcelona, les que emetien amb més potència i regularitat, per transmetre proclames, avisos de bombardeig i missatges mobilitzadors o tranquil·litzadors. La ràdio fou el mitjà pel qual es podia escoltar els grans líders polítics com Companys o Durruti, tenia una enorme credibilitat i capacitat de penetració social, a part del valor de la immediatesa. A més, cada bàndol va instal·lar nombroses emissores d'ona curta per expandir la seva propaganda i notícies a la pròpia ciutadania i a la de l'altra banda del front, amb informacions esbiaixades per animar els propis i desmoralitzar els altres. És el que s'anomenà "guerra de les ones", utilitzada en els conflictes bèl·lics posteriors.

Acabada la guerra, la ràdio jugà el paper invers, esdevingué una eina de domini, de castellanització. Ràdio Associació va ser ocupada per les forces rebels i es convertí en una filial de Radio España.

La ràdio a Mallorca, al País Valencià i al Rosselló

Ràdio Mallorca aparegué, com moltes altres arreu dels Països Catalans, amb les concessions governamentals de desembre de 1932, la van fundar els germans Josep i Onofre Fuster i Fuster i les seves emissions van passar a ser en castellà durant la postguerra. Per contra, cal destacar la confessional Ràdio Popular de Mallorca (1959), que en uns temps difícils va contribuir a la normalització de la llengua catalana mitjançant programes d'actualitat, divulgació i entreteniment com el de les rondalles mallorquines narrades per Francesc de Borja Moll.

Els aparells de Ràdio Catalana, en mans d'Unión Radio, van servir per impulsar Ràdio Grao de València el 1931, i el decret de 1932 emparà Ràdio Alcoi, Ràdio Alacant, Ràdio Alzira i Ràdio Castelló.

En data molt posterior, 1983, sorgí a Perpinyà Ràdio Arrels, que emet totalment en català i funciona com una associació cultural que és finançada amb fons públics francesos i subvencions de la Generalitat de Catalunya.

El franquisme: control totalitari de les emissions

La política nacionalcatòlica aplicada pel franquisme va arribar a les ones catalanes a partir

de l'ocupació de les emissores republicanes, amb la depuració dels seus treballadors i responsables, i del control polític dels informatius. El català quedà desterrat de les ones. Moltes emissores foren ocupades per elements falangistes fins 1952, quan es va constituir la Administración Radiodifusora Española, que absorbí les emissores del Movimiento, passant a ser dirigides per Radio Nacional de España, única emissora autoritzada a emetre butlletins informatius ("el parte"), que tota la resta emetia en connexió directa. Existien, a més, altres cadenes radiofòniques lligades al règim, com era la Cadena Azul de Radiodifusión, la Cadena de Emisoras Sindicales, la COPE, Radio España i la SER, aquesta darrera la xarxa més important, a banda de RNE.

Després de l'ocupació per part dels franquistes, Ràdio Barcelona fou incorporada a la SER i Ràdio Associació es convertí en Cooperativa Radio España. El 1941, aquesta fou liquidada il·legalment, passant a denominar-se Radio España de Barcelona sota control de la SER. Amb la mort del dictador, els antics socis van iniciar el procés de recuperació de l'emblemàtica Ràdio Associació de Catalunya. Durant aquest període es produeix la lenta recuperació del català en l'espai radiofònic dels Països Catalans, donant-se molt més en les emissores oficials (autonòmiques i municipals) que no pas en les privades. L'any 1976 es creava Ràdio 4, emissora de Radio Nacional de España, amb una programació íntegrament en català.

[inserir les emissores en el seu lloc aproximat] Primeres emissores de ràdio als Països Catalans

Ràdio Barcelona (1924)
Ràdio Catalana (1924)
Ràdio Reus (1925)
Ràdio Associació (1930)
Ràdio Grao de València (1931)
Ràdio Girona (1933)
Ràdio Terrassa (1933)
Ràdio Sabadell (1933)
Ràdio Manresa (1933)
Ràdio Alcoi (1933)
Ràdio Alacant (1933)
Ràdio Alzira (1933)
Ràdio Castelló (1933)
Ràdio Mallorca (1933)
Ràdio Lleida (1934)

https://www.lahaine.org/mm_ss_est_esp.php/historia-de-la-radio-a-catalunya-abans-i